

Franckesche Stiftungen zu Halle

**Ivsti Henningii Boehmeri, Icti, Potent. Regi Borvss. A Consil.
Int. Regim. Dvcat. Magdeb. Cancell. Director. Reg. Frideric.
Eivsdemqve Prof. Ivrr. ...**

Böhmer, Justus Henning

Halae Magdebvrgicae, MDCCLXXIII.

VD18 12136018

Cap. V. De Limitibus Summae In Republica Potestatis.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-202771

*ter & proprio iure in ciuitate competunt ad ob-
tinendum finem reipublicæ præfixum.*

CAP. V.

DE LIMITIBVS SVMMÆ IN REPVBLCÆ
POTESTATIS.

§. I.

Iura imperantium duplici modo considerari
possunt: (I.) quoad *externum effectum*, a)
quem

*pactoque scripti curam gereret, & de grauissimis iniuriis
ipse cognosceret: leniorum vero causarum cognitionem se-
natoribus permetteret, (ita tamen, vt caueret, ne quid
interim in iudiciis peccaretur,) & senatum cogeret, po-
pulumque conuocaret, primusque sententiam diceret, &
quæ pluribus visa fuissent, ea faceret. Atque hos ho-
nores regi detulit: præterea vero, vt in bello summum
haberet imperium.*

- a) Hæc acceptio iuris frequens quoque est in iure priua-
to, vbi illa, quæ impunita sunt & licita, effectum iu-
ris externum consequuntur, adeoque eatenus iuris ef-
fe dicuntur, quod non a legibus approbentur, sed quod
impedimentum adsit, quo minus possint vindicari.
Optime CICERO Philipp. 13: Nec enim, quod quis-
que potest, id ei licet, nec si non obstat (ob impe-
dimentum aliquod iuris vel facti) statim permittitur
(vel iure fit optimo, & secundum leges naturæ). In-
terim solent potentiores communiter suam felicitatem
inde metiri, exemplo Syllæ, qui perpetuo felix iudica-
tus fuit; sed addit APPIANVS lib. 1. de bell. civ. p. 693:
si felicitas dicenda est, posse quicquid velis. Sunt
itaque magis iniusta quam iusta, sed tamen pro iustis
haben-

quem producant in republica, quo sensu omnia imperanti *licita* esse dicuntur, quatenus eidem resisti a subditis non potest.

§. II. Vel considerantur (II.) secundum propriam dictam dispositionem iuris naturæ, qua etiam adstringitur quilibet imperans, quo sensu *facultatem legitimam & legibus conformem* b) deno-

habentur, quod effectum quandam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium sunt *licita* & *impunita* hoc sensu, ut a nemine diiudicari possint, quo pertinet illam impudicæ Julæ Augustæ asserum ad Cæsarem: *Si liber, licet, an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* VELLEIVS lib. 2. cap. 100. SPARTIANVS in Caracalla cap. 10. Russorum imperator illimitatam potestatem exercet in omnibus, *libere & de voluntate sua de omnium & extra & bonis, nemine obstrepenste, constituit.* Consiliariorum enim nullus est, qui dissuadere aut sibi in aliqua re, quantumvis iniustissima, resistere audeat. Omnes denique tam procures quam consilarii & totus equestris & spiritalis ordo farentur publice, voluntatem Dei esse, & quicquid princeps, quamvis perperam, egerit, ex voluntate Dei agere, ut ait ALEX. GVAGNINVS in Sarmatia Europæa. Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, iuris esse dicuntur, ab effectu externo iuris, quem habent, sicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixisse intelligitur, ob effectum rei iudicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio suo non bene functus sit.

b) Hic significatus etiam in iure primario primario attenditur. Nam quicquid secundum legem naturæ fit, id iuste fieri censendum est: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ fit, id iniuste fit. Imo rarius prior

denotant, omne illud agendi, quod ad conseruationem & tranquillitatem reipublicae facit.

§. III. Si in priori consideratione iura imperantium intuemur, frustra eisdem limites ponimus, c) quippe limites omnes respicientibus, & sua potestate insigniter abutentibus.

§. IV.

prior acceptio in *subditorum foris* occurrit, cum inter subditos singula capita iuris naturae illibata sint seruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, nisi corrupta reipublicae facies aliud aliquando postulauerit: inter imperantes est diuersa ratio, cum actus eorum ob *summitatem* a nemine rescindi possint. Huc forsitan respexit antiquorum decantata doctrina *de plenitudine potestatis*, secundum quam imperantem omnia quaeque facere posse dixere, etiam durissima & iniquissima, quibus sterculis antiquorum *12* librorum libri reperiuntur. Sic *BALDVS in c. cum super. col. 1. X. de caus. propr. & poss. de hac ipsa ita loquitur: Hoc casu nemo potest dicere, cur ita facis?* (Recte quia subditi resistere nequeunt) quia tunc est *supra ius, contra ius, & extra ius, & est omnia.*

- c) Hoc facile patet exinde, quia, si illis limites essent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa*: prius fieri nequit, cum illam negligat, imo saepe ne quidem sentiat, aut se obligari intelligat, quin quod hic solum respiciatur ad *effectum externum licentiae*: posterius itidem fieri nequit ob *defectum resistentiae*, cui subditi renunciarunt. Valer ergo absolute, quod agunt imperantes, licet *durissima & iniquissima* agant. Concinne huc illud apud *SALLVS. de bell. Iugurth. c. 31. collineat: impune qualibet facere, id est, regem esse, quemadmodum Caligula apud SVERONIVM in vita eius cap. 29. ait: memento omnia mihi & in omnes licere.* Hanc potestatem illimitatam, sed malo suo

fuo

§. IV. Et hoc sensu commodam interpretationem accipiunt, quæ *1 Sam. VIII. de iure regio d*) Israelitis proponuntur, non quod exemplar *regii iuris* inde peti debeat, sed quod prædixerit Deus Israelitis, quales sint habituri reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. *Ius autem verum regium*, pro potestate legitime & secundum præcepta iuris naturæ

fuø, quoque affectabat Hieronymus Syracusanus rex, quam initio superbo admodum apparatu expressit. Nunc conuenientes sequebantur mores, contentus omnium hominum, superba aures, contumeliosa dicta, aditus non alienis modo, sed tutoribus etiam difficles, libidines nouæ, inhumana crudelitas &c. LIVIVS lib. XXIV. c. 5. En genuinam imaginem imperantis, illimitata potestate videntis, quem potius pestem reipublicæ dixisses.

d) Sunt, qui putant, *ius verum regium*, adeoque omnium Regum hic describi, & hoc sensu subditos esse seruos, quod eo, quem dixi, sensu admitti potest. Alii *berile imperium* tantum describi arbitrantur, alii aliter. Si rem ipsam ex suis circumstantiis eruimus, res satis clara erit. Postulabant Israelitæ regem humanum, & Monarchiam terrestrem, quo ipso Deum, regem Israelitarum, imperantem mitissimum & sapientissimum, imo ipsam Theocratiam respuebant. In eo sine dubio stolidè agebant, vti ipse Deus Samueli contestabatur, dicendo: *Non te, sed me reiecere*. Deinde postulabant regem, sicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos eis ponere Deus iussit statum futurum, ne possent de iniuria sibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum esse ius* &c. adeoque non simpliciter asserit, *ita comparatum esse debere ius regium*, sed quale sit futurum secundum morem regum vicinorum, ostendit.

e) In

turæ aliquid faciendi acceptum, hic non describi, vel inde patet, quod Deus prædicat, se non exauditorium querelas, quas contra regem ad eum essent missuri. e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem suum instruere voluisse videtur NICOLAVS MACHIAVELLVS, f) quod quidem tolerari potuisset, fi

e) In versu 18. dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege vestro*, quæ verba supponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Israelitarum, aut se in penam nullo modo has exauditorium esse, cum mala hæc regimini regii sponte ambierint. Si itaque iustæ sunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure utens, & subditis inique opprimens. Deinde in versu 14. dicitur, quod agros & vineas rex subditis sit ademurus: quod si iure suo id facere potest, nec peccasset in Nabothum Ahabus, quod ei agrum ademertit, quod facinus tamen Deus grauiter vindicauit 1 Reg. XXI.

f) Fuit Reipublicæ Florentinæ Secretarius, multosque aduersarios nactus est, inprimis BARLAEVUM in principe Machiavelli, POSSEVINUM, GENTILETTVM, RIBADENEIRA, aliosque. CONRINGIVS *animaduersiones* scripsit ad eundem, ubi in præfatione ostendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præscribere, & hoc sensu honestatem principatum & dominatum struendi non amplius sectandam, quam expedit dominatui, huic autem sape illam nocere & inutilem esse, adeoque iura talia principi suo attribuit Machiavellus, quæ iidem habent effectum externum, hoc est, obligantem subditos ad patientiam. Putat deinde non esse peccatum a Machiavello, si inhonesta commendauerit, modo commendauerit solis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiavelli intentio fuerit, & an non potius plane crediderit, hæc omnia legitime simul fieri

si simpliciter talia iura enarrasset, ostendendo, Tyrannos hæc iura sibi vindicare, & non simul commendasset; quamvis CONRINGIVM defenforem acceperit, cuius doctrina fere vni- ce huc tendit, quod talia consilia Machiauellica vtilia sint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videntur HOBBSIVS g) & ADRIANVS HOV-

fieri posse, non certo constat. Interim negari nequit, MACHIAVELLI principia ubique, etiam in statu eccle- siastico, regnare.

g) HOBBSIVS doctrinam suam clare proponit, *de cive cap. VI. §. 12*; ubi illud supponit, quod hæctenus dictum est, *scilicet impune debere esse, quicquid ab eo factum erit*. Ex quo deinde §. seq. concludit, potestatem hanc esse absolutam, ut quidlibet possit facere, idque *iure*; viri- bus & opibus omnium suo arbitrio uti, & cum hoc iure coniunctam esse *obedientiam simplicem*, adeoque ut, quicquid imperauerit, hoc *iure* faciat, quanquam non semper obliget ad obedientiam, v. c. si princeps subdi- tum se ipsum interficere iubeat. Porro exinde inferri, nemini in republica *proprium* esse quicquam contra illum, qui habet summum imperium, & quæ sunt alia, quæ eum in sensum utique admitti possunt, quod hæc iure fiant a Principe, quatenus nemo ei resistere possit; an vero ab hac doctrina iura imperantium sint æstimanda, postea videbimus. Addit quidem *cap. XIII.* quale debeat esse officium imperantis, quæ reuera omnia hæc destruunt, quæ antea dixerat, non quidem quod hæc doctrinæ contradictionem inter se inuoluant, sed quod videatur nimis seiunxisse *officium* principis a *iure*, de quo nunc agendum.

b) Si

§. IX. Nam (I.) ex hisce principiis iura imperantium primario velle determinare, est nihil aliud, quam cum SAMVELE populo publicas calamitates, miseriam & quævis mala annunciare, k) propter quæ tamen respublicæ

quærenda, quæ iuri naturæ & statui reipublicæ sunt conformia, non quæ ex accidenti forsan eueniunt, & magis ad mala reipublicæ pertinent. Hoc intuitu Claudius apud TACITVM l. 12. *annal.* Meherdati, quem legati Parthorum regem sibi expetebant, præcepta dabat, *ut non dominationem & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret.* Si cum HOBBSIO infers, hanc doctrinam de limitibus ad officium imperantis pertinere, non ad ius summum, responderem: aut doctrina de officio imperantis limites potestati eius præscribit, aut non. Priori casu salua est doctrina nostra; posteriori vero otiosa est doctrina de officio imperantium, omni effectu destituta, quem tunc deum consequitur, si potestatem eius restringit. Concludo hanc meditationem dicto AVGVSTINI l. 4. de ciuit. Dei c. 4: *Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

k) Annunciabat Samuel iura regia, seu quæ reges, dominatum exercentes, sibi tribuere solent, non quæ iis secundum leges naturales competunt, h. e. publica mala, calamitates communes, quas sub regibus perpeti deberent, ut eo magis populus possit conuinci de stultitia commissa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges instruere, quale ius esset seruandum in regno futuro Judaico, sed ut populo rebelli erga Deum potius indicarentur mala imminentia ex inordinato appetitu. Hoc intuitu auctor tr.
du

blicæ non introductæ, quæque sine dubio admodum vires sumerent, si per hanc doctrinam legitimarentur.

§. X. (II.) Fundamentum tale *absolutum* pugnat cum lege naturæ. 1) Enimvero iura regia
ex

du gouvernement civil cap. VI. §. 14. censet, huiusmodi potestatem absolutam pugnare cum societate civili. Subiungit HOEBESIVS *tr. de ciue cap. 6. §. 13. in not.* hanc obiectionem, quod scilicet, si quisquam tale ius absolutum haberet, civium conditio miserrima foret, tamen ad felicitatem civilem in republica esset deducenda. Sed respondet, *est iure i. e. sine iniuria sibi illata, non tamen iuste i. e. sine violatione legum naturalium & iniuria in Deum faciet.* Verum fuit hæc responsio ex principio supra reiecto, quod imperans subditis non obligetur, & quod in genere inter homines nulla talis obligatio supponi debeat.

2) Lex naturæ obligat singulos ad pacem seruandam & tranquillitatem totius humani generis, vel vt eleganter dicit doctissimus CLERICVS ad *Pentateuch. Exod. XXI.* ius hominum suum est in generis humani societate, quorsum etiam collineat AVTOR *du gouvernement civil, c. I. §. 4.* aïens: *Le loi de la nature a pour but la tranquillité & la conservation du genre humain.* Hocposito, eadem lex quoque obligat quolibet imperantes, vt iura sua exerceant intra modum huius vinculi. Certe ius naturæ imperanti non potuit maiorem attribuere potestatem, quam quæ esset conclusa intra obligationem ad pacem civilem seruandam. Neque populus plus potestatis ei in se dedisse credendus est. Exprimam hoc verbis eruditissimi JCti NOODTII *Orat. de iure summi imperii aientis: Liberrum habet arbitrium, qui nullis includitur finibus,*

ex iure naturæ deducere velle, quæ essent contra *iur naturæ*, insigni haud careret absurditate.

§. XI. Imo (III.) cum iura *societatum* omnium, & sic etiam *ciuiliū*, potissimum sint æstima-
 manda ex *fine* & *scopo societatis primario*, m)
 inconueniens videtur, fundamenti loco in
 iuri-

nec tamen patitur humani ratio consilii, ut ius probri, sceleris, ac flagitii princeps acceperit eo existimetur, quod de eo bene sperauit populus, qui eum quasi virum bonum publicæ priuatæque utilitatis disceptatorem elegit, nec opus esse putauit, quem tanta tamque libera potestate ornabat, pactis adstringi ad id, quod ultro facturus videbatur. Magis populus cum non expressis ac disertis verbis ei infrenatam dedit potestatem, tacite pactus videtur, ut, quam habet Princeps, non ad suam libidinem, sed ad naturæ legem componat.

m) In omni societate formam ex fine desumendam esse recte asserunt eruditi, quia exinde totum negotium societatis diiudicatur. Iam omnis societas consistit in vnione plurium ad certum finem; necessario itaque potestas eius societatis debet conclusa esse intra terminos finis illius. Supra vero latius dictum est, finem imperiorum esse satis bonum, nempe eundem, qui est iuris naturæ, scilicet, ut publica adsit tranquillitas & pax eo magis corroboretur, quæ satis lubrica erat in statu naturali. Quodsi imperanti absolutam potestatem tribuis, etiam simul subditorum saluti, quæ suprema lex esse debebat, male consulis, & reuera tollis illam vnionem, quæ debebat esse inter imperantem & subditos, imo illud ipsum ius adimis, propter quod vnus imperio se subiecerunt. Nec vnquam satis fida potentia, ubi nimia est, ait TACITVS lib. II. histor. Aiant quidem,

per

iuribus imperantium asserendis illud ponere, quod finem omnem societatis ciuilis destruit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

§. XII. Præterea (IV.) quæ de *iure absoluto* & *illimitato* vulgo asseruntur, ab hoc loco, vbi de fundamentis *legitimæ potestatis* quæritur, alienissima sunt, cum potius referri debeant ad caput *de obligatione & patientia subditorum*; hoc enim intuitu demum *iuris effectum* habent, quatenus subditi patienter omnia mala ferre debeant: *per se n)* itaque non

per contrariam doctrinam imperantes non reduci ad officium suum. Verum an propterea præcepta iuris naturæ sunt euertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per *doctrinam iuris naturæ* non viuant secundum leges? An ius naturæ ex hominum deprauatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant? Concedo suadere Principi, quod oporteat, multi laboris esse, vt recte Galba apud TACITVM lib. I. hist., non tamen propterea veritas dissimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. Imo, dicis, *finis Reipublicæ* magis euertitur, si imperanti leges ponimus. Id vero falsum esse postea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud est, quid subditi pati debeant, & aliud, quid imperans facere ex iure summo possit. Finis dat mensuram mediis: media ad finem in Republica obtinendum sunt summum imperium, & inde deducta summa potestas, ergo huic quoque mensuram dare debet.

n) Quod *per se* & *primario* iura imperantis non sint æstimanda ex *illimitata potestate*, patet ex fundamen-

non pertinent ad iura imperantis, sed plane *per accidens*, quatenus imperanti resisti non potest.

§. XIII.

to eorundem, videlicet, *iure natura*, quod tantam imperantibus non tribuit potestatem. Quin quod *peissimi* imperantes tantum ita agant, secum cum Othone repudiantes, non posse principum scelere *quasitum* subita modestia & *prisca* gravitate retineri. TACIT. lib. I. *histor.* Quod autem mala ab imperante Reipublica illata effectum iuris habeant, id reuera *per accidens* esse aliquoties dictum. Quando princeps *per se* & *primario* ius tale haberet, aut haberet illud ex *lege natura*, quod negant etiam dissentientes: aut ex *alia Dei concessione*, quod itidem falsum: aut ex *voluntate subditorum*; aut quis crederet, in hoc eos *primario* consensisse, cum ei imperium detulerint ad *securitatem* & *pacem* conservandam? An *presumendum* erat, ait clariss. NOODT Orat. de iure summi imp., homines mentis sane, qui in civitatem ac sub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam *natura* beneficia amitterent, eo dementia venisse, ut constituta civitate atque imperio eius finem euerterent, ac *natura* bona in sui honorem magistratus proicerent, ita ut exemplo pecudum ratione carentium, deinde non in suum sed alterius usum fructus ferre, eiusque arbitrio pasci, api, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac deuorari vellent? Absit, non id ratio, non communis sensus, non *lex natura* patiatur. Equidem urgeri solet, necessario populum in hoc consensisse, quod, si vel maxime imperans etiam iniqua esset perpetraturus, tamen eidem resistere nollent. Esto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perpetrandi, sed se tantum obligarunt ad *patientiam* & *subiectionem*, quia viderunt, Reipublicam non posse esse sal-

viam

§. XIII. Denique (V.) si dicendum quod res est, ex mera *adulatione* o) erga imperantem

vam, si *resistendi ius* singulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam pœnam Deo committentes, qui non negligit humana, & superbia crudelitatisque, etsi fera, non leues tamen venire solent pœna, uti de Appii crudelitate iudicavit plebs R. apud LIVIUM lib. III. c. 56. Quo ipso recedere cogor a sententia eruditissimi NOODTII, qui cit. l. ex hac limitata potestate concludit, omni iure diuino & humano puniri eum posse, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium salute & libertate omnes naturali ratione i. e. diuina voluntate consensere. At quis de eo iudicabit? Non singuli, quia singulis non est in statu ciuili iudicium de eo permitendum, quod totam rempublicam concernit: nec totus populus, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum administer esset. Agnouit hoc GREGORIUS Turonensis, qui lib. V. c. 19. regem Chilpericum ita alloquitur: Si quis de nobis, o Rex, iustitiæ rramites transcendere voluerit, a te corripitur potest. Si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciauit esse iustitiam.

o) Hoc adulationis cacoethes, vetus illud in republica malum, ut ait TACITUS lib. II. annal., aptissimum satis est ad hanc doctrinam inculcandam, eum omni adulationi fedum crimen feruituris insit, indice TACITO lib. I. histor. cap. 1. Egregie hoc ipsum depingit BARCLAYVS in Argenide lib. 3. c. 11. his verbis: „Quid miremur „Principes violenta adulationis procella inclinatos, quo „sponte iam volunt iis vocibus credere, quas solas accipiant? Præsertim nemine ruinam sustinente, ad „quam tanta vis impellit: Nam illi sapientes, quos negotiis adhibent, seu verentur frustra monere, seu medica-

tem hæc inuersa docendi ratio orra; quo ampliora enim iura imperantibus quis adscribere potest,

„dicamentum, quamuis infundat salubritatem, ramen
 „ingratum esse scient; his vulneribus non adhibent
 „manum, aut certe vitia distinguunt, quibus se ipsum
 „Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempubicam. Et
 „contenti utrunque mederi publicis, non restituunt
 „Principi oculos, quibus ipse suam sortem & blandi-
 „entium fallaciam damnet. Quis familiarium sapienter
 „Reges admonuit, si auiditate æris infames sunt, si ni-
 „mio venationum studio amittunt reipublicæ curam,
 „aut cum libidinis exemplis inficiunt seculum, vel in-
 „consultis amicitiiis publicam inuidiam concitant? La-
 „boramus etiam virtutum nomina his cupiditatibus scæ-
 „dare. Cura futuri, laborum assuetudo, comitas, li-
 „beralitas appellantur. Nec vitia illa tantum, sed
 „etiam leuiores in his adolescunt mendaciis. Imo cum
 „recte quid sapiunt, adeo fidos inueniunt & nimios
 „plausus, ut sæpe (credite amici) pudore, qui ceteris
 „aberat, onerati oculi multum mihi tremuerint. Vi-
 „debam neque pudere istos effusissimæ fraudis, neque
 „Principes indignari, quod sibi tam procaciter illude-
 „retur. Quantum a comœdia distat hic ludus, cum
 „utrobique in os laudes, quos apud te proteruo contemtu
 „tanquam vanos aut pueriliter captos derides? Quod
 „nisi maiorem regibus genium, quam qui populum
 „informat, Dii dedissent, quotusquisque ex his pla-
 „gis euaderet, quæ vel ipsa consuetudine placent,
 „quia nascentium cunas circumdant, nec eas memi-
 „nerunt sibi poni? sed neque his periculis soli Reges
 „infesti sunt: plerique regiis malis in priuata fortuna
 „laboramus. Reges sumus supplicibus, rursusque
 „Rex nobis, in cuius est manu, quod petimus. Hunc
 „tentamus blanditiis, hunc illa vanitate conficimus,
 „vitro amantem tela, quibus percelli Reges solent.”
 Qui

potest, eo gratiorem apud Principem se futurum credit, atque inde *omnia principum honesta & inhonesta laudat.*

§. XIV. Neque vero afferi potest, hanc doctrinam esse *periculosam* p) statui Reipublicae, nam & veritati suus dandus in Republica locus, nec eo ipso subditis abiudicamus *patientiam*, quod imperantium iura suis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi potest ver-

Qui vero hoc adulandi studium damnant, tales limites imperantibus suis praescribunt, quos ius natura postulat. Non possum facere, quin adulatoribus exemplum Heluidii Prisci opponam, de quo EPICETVS lib. I. diss. c. 2. ita: cum praemisisset ad eum Vespasianus, ne ingrederetur senatum; respondit: penes te est, ne me senatorem patiaris; quamdiu vero sum, oportet me eo ingredi. Esto, sed cum ingressus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. sed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iustum. D. sed si dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me esse immortalem?

p) Concedo, hanc doctrinam inimicam esse *dominatui & tyrannidi*; ast huic non scribo leges, sed Reipublicae secundum leges naturae consideratae. Neque vero quis mihi hoc ipso imputabit, quod methodo Platonica mihi in idea fingam rempublicam, qualis non datur; id ipsum enim ex haecenus adductis concludi nequit. Explico iura naturae publica, non mala publica, neque tamen his, si eueniunt, suos denego effectus, interim in fundamentis ab his abstinendum duxi, simulque credidi, totum hoc caput potius referendum esse ad doctrinam *de obligatione subditorum.*

§ 5

q) Im-

vergere doctrinam contrariam in summum rei-publicæ præiudiciū. Si enim Principi talem *illimitatam* adscribimus *potestatem*, putant se omnia iuste agere, se plane nullis limitibus circumscriptam habere potestatem, q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

§. XVI.

q) Imperantes omnia sibi licere existimant, quæ suo palato grata esse sentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quo minus poenam aliquam humanam vel reluctantiam timere debent, sed libere agunt & suarum actionum soli sunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & sanam mentem redeunt, nisi forsitan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in se descendere cogantur, exemplo Tulli Hostilii, de quo *LIVIVS lib. I. cap. 31.* ita: *Ipse (Tullus) longinquo morbo est implicatus, tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut qui nihil ante ratus esset minus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus magnis parvisque superstitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populum impleret; vulgo iam homines unam opem ægris corporibus relictam, si pax veniaque ab Diis imperata esset, credebant.* Privati ut plurimum affectus suos suppressimere debent, & quidem metu poenæ, qui a Principe abest. Eo prouiores itaque sunt in omnia mala, quo magis hæc legitimantur sub specie iuris alicuius, quia, licet per se libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, ut eo citius talia agant, quando habent *prætextum iuris*, a quo abstinuissent, si iniquitas illis ob oculos posita fuisset. Si *ambitioni* indulget, iura sua exinde diiudicabit. Si *auaritiæ*, subditorum opes ad se rapiet, eos seruos esse crederet. Si *luxoriosus*, & tunc luxuriæ iura sua accommodabit. Quæ vero inde calamitates publicæ! *Germania in provinciam esset redacta, si barbari, inquit FLOVVS lib. 4.*

§. XVI. Et cum tam amplissimam potestatem non adscribant imperantibus in aliis reipublicae formis, r) inconueniens foret, soli-

Mo-

c. 12. n. 22. tam nostra vitia quam imperia ferre potuissent. Idem de Britannis asserit TACITVS in Agric. c. 13. Ipsi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, si iniuria absint; has ægre tolerant. Porro de Frisiis idem lib. 4. annal. c. 74. notanter ait: Frisii pacem exuere, nostra magis auaritia, quam obsequii impatientes. Denique quando Doctores tam illimitatam potestatem principi tribuunt, haud mentiores sunt, sibi cum eiusmodi personis rem esse, quæ hac doctrina abuti ordinarie solent. Depingam hoc verbis CAESARINI FURSTENBERG, qui de suprematu c. 11. inf. ita ait: „Imperia ergo Hobbesiana neque apud moratiores gentes, neque apud Barbaros extare arbitror, neque possibilia, neque optanda censeo, nisi illi, penes quos summa rerum esse debet, angelicis virtutibus polleant; tamdiu enim homines retinendam iudicabunt propriam voluntatem, suæque salutis, prout optimum videbitur, consulent, quamdiu de Rectorum summa sapientia & potentia persuasi non erunt, quod ad perfectam voluntatis resignationem necesse est. Locum ergo demonstrationes Hobbesianæ in ea tantum Republica habent, cuius Rex Deus est, cui soli tuto per omnia confidipotest. Idem confirmat AYTOR du gouvernement civil, aliens: la Monarchie absolue, qui semble estre considerée par quelques uns comme le seul gouvernement, qui doit avoir lieu dans le monde, est, à vray dire, incompatible avec la société civile, & ne peut nullement estre réputée une forme de gouvernement civil, quod de regulari & sana republica intelligendum esse credo.

r) Differentiæ rationem quidam exinde petunt, quod Regnum omne sit imperium herile, imperans dominus & subditi

subditi

Monarchiæ *illimitatam potestatem* adscribere velle.

§. XVII. Facile autem euitabimus obiectionem HOBBSII, quam habet *tr. de ciue c. VI. §. 18.* quod scilicet, si potestas imperantium limitaretur, s) necesse esset, vt id fieret a *maiori pote-*

subditi *serui*, quemadmodum hoc sensu Romani Porcennæ obieiebant, *non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* LIVIVS lib. II. c. 15. Verum hoc petit id, quod est in principio. Salomonis imperium certe non erat herile; quod autem regna degenerent in conditionem herilem, fit *ex accidenti*. Fatetur ipse HOBBS *tr. de ciue c. 10. §. 8.* libertatem singulorum non minorem esse sub Monarchia, quam sub populo, quæ si de eo, quod fieri debebat, capiuntur, bene sese habent, si vero de *praxi communi*, dubia sunt. Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata potestate* vniusprehenditur, in populari quoqueprehendimus. Eleganter LIVIVS lib. XXIV. c. 25. plebis mores depingit. *Hæc natura*, inquit, *multitudinis est, aut seruis humiliter, aut superbe dominatur, libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt: & non ferme desunt irarum indulgentes ministri, qui auidos & intemperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædes irrint.* Sicuti vero hæc in multitudine indomita omnes reprobant, non pro iure vero habent, ita nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

s) Tota vis argumenti dependet ex illustratione eius, quid sit *limites ponere*. Scilicet denotat *potestatem alicuius ita circumscribere & restringere, ne nimium possit excedere*. Sic potestas dominorum in seruos constricta est ex constitutione ANTONINI PII in §. 2. *de his qui sui vel al. iur. sunt.* Restringitur autem potestas alicuius vel lege vel pacto, eoque vel ex-

presso

potestate: nam id vtrique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat. Deinde

presso vel tacito; illa vel naturali vel civili seu humana. Vtroque modo limites recipit potestas regia: 1) *pactis* cum subditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus sæpe imperans promittere debet, *quid facere non possit*, imo & huc pertinet ipsum *pactum primum*, per quod subditos in suam recepit subiectionem, & eis ipso facto tranquillitatem & securitatem promissit, quo ipso sibi ipsi limites posuit, imo ponere debuit. Quod pactum licet semper in ipsa imperii susceptione lateat, tamen quibusdam populis solenne fuit etiam imperantes suos iuramento ad hoc adstringere. De Tartarorum regum renunciatione solenni singularia adducit BODINVS de republ. lib. 1. c. 8. Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *iuro ego per Deum omnipotentem, ac promitto, me iuste regnaturum, iudicium, æquitatem ac misericordiam facturum.* BODIN. cit. l. In hac formula illud ipsum promiserunt, quod tacite omnes imperantes in susceptione imperii promittunt. 2) *Lege* non quidem humana sed naturali. Argumentum Hobbessii tantum ostendit, quod non possit limites accipere ex lege humana *proprie dicta*, quod concedimus; sed superest *lex naturæ*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites destituti sunt *obligatione coactiva*, ergo inutiles: hoc vero est quod nego. Nam licet illud, quoad subditos, hoc sensu verum sit, ut principis potestatem per resistentiam non possint reducere ad suos limites, tamen quando doctrinam de *potestate principis* secundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites ostendunt, quid princeps facere possit, & sic in hac limites tales non sunt dissimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans consulit peritos, an hoc facere

inde vero ex *nuda promissione & pacto* possunt quoque huiusmodi limites oriri, licet pacificentes sint impares.

§. XVIII. Neque iuuant HOBBSIVM dicta S. Scripturæ) pro absoluto imperio adducta,
in

facere possit? iniquum foret, si ex principio de absoluta potestate quis vellet respondere, principem hoc facere posse, quod tamen ex Hobbesianismo fluit.

- 2) Adducit (1.) locum *Matth. XXIII, 2.* ubi caput verba: *Omnia itaque, quaecunque dixerint vobis, seruare.* Verum hic locus non agit de imperio civili, sed tantum de obsequio erga doctores, quales erant Scribæ & Pharisei. Deinde sub voce, *omnia*, comprehenduntur illa, quæ in lege *Mosaica* erant comprehensa, & ita hæc obedientia erat restricta ad terminos legis *Mosaicæ*. Neque obstat, quod dicatur, quia sedent *super Cathedram Moysis*, h. e. principis civilis, nam *cathedra Moysis* vel denotat officium *Doctoris*, qualis etiam fuit *Moyses*, vel principis seu legislatoris, qualem etiam representauit. Iam ex ipso contextu constat, *Phariseos & Scribas cathedram Moysis* tanquam *doctores*, non vero tanquam *iudices civiles*, obtinuisse. Posito vero, quod loquatur *Christus* de imperio civili, tamen ex voce *Omnia* non euincitur absolutum imperium, quia *Saluator* subiungit statim: *sed secundum opera eorum ne agatis.* Deinde allegat locum *Rom. XIII, 1*, ex quo infert, potestates, quæ erant tempore *PAULI*, fuisse approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuisse absolutos. Verum respondeo: (1.) *PAVLVS* vnice loquitur de obligatione subditorum, non de illimitata potestate imperantium: (2.) loquitur in thesi de potestate diuinitus ordinata, quæ non alia esse potest, quam quæ ordini Dei inseruit: (3.) non in genere de potestate summa agit, sed etiam de subalterna, quam

in c. XI. §. 6. quæ partim de obligatione subditorum ad iniqua etiam ferenda obstrictorum, partim de potestate legitime & intra terminos exercita intelligi possunt, partim etiam aliena sunt.

§. XIX. Neque denique doctrinam de *legitima potestate imperantium* euertere potest inductio tot exemplorum u) a Monarchiis absolutis

quam illimitatam fuisse, nemo asseret. Eundem in sensum acipit locum ad Tit. III, 1. Matth. XXII, 21. Illud vero sane ridiculum est, quod putet, CHRISTVM quoque talem absolutum Regem se gessisse, Matth. XXI, 2. dum præcepit discipulis, ut asinam ad se adducerent, quod iure dominii siue regis Iudeorum fecisse videre ur, cum tollere subditis bona sit regis absoluti. Quomodo vero in statu humilitatis agere potuit regem? deinde nequidem abstulit asinam domino inuito, sed commutato sine dubio habuit. Ex V. T. loca quæ allegat, itidem valde contorta sunt, vbi pleraque se resoluunt in obligationem subditorum, de qua hic non est quæstio. Huc pertinet locus Jos. I, 16. Deut. V, 27. vbi rursus quoque captat verba, *Omnia, cuncta*; quæ tamen iusta interpretatione adiuuanda sunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apostolis potius Deo est obediendum quam hominibus. De iure regio i Sam. VIII. quod itidem pro se allegat, supra iam actum.

u) Video sæpe HOBbesivm ad mores plerorumque regum pronocare: neque in eo errat, cum supra iam dictum, reges non raro magis afflixisse ipsam rempublicam, quam in alia forma fieri solet. Nemro inter imperantes ad mentem Hobbesii iura imperii sui illimitati tueri rectius videtur, quam Muscovitarum imperator. Ita enim REINOLD. HEIDENSTEIN lib. I. de bello Musco-

sco.

lutis peritorum, cum exempla factum non legitiment, sed tantum ostendant, miserrimam fuisse non raro subditorum conditionem sub

seconit. Muscouita, ait, leges, quibus vtuntur, paucas admodum habent, eamque fere solam, vt principis voluntatem pro lege obseruent; de eo ita illis persuasum est, per principem tanquam interpretem Deum secum coniungi, ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum vel asperum in se esse, itaque voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia, seu honesta, seu mala, seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent, illeque vitæ & necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet, vnus omnibus rebus summa cum potestate præest, solus omnia imperia administrat &c. Huiusmodi imperanti non lex naturæ, sed voluntas pro lege est. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Persarum PLVTARCHVS ad præfekt. indoct. refert, quod omnes pro seruis habuerit, excepta sua vxore, cuius maxime debuit esse dominus. Exempla probant mores, sed ius secundum leges naturæ consideratum non probant. Si excipias regnum DAVIDIS & SALOMONIS & nonnullorum aliorum, reliquorum potestas, præsertim orientalium, plerumque fuit Tyrannica, & inde forsan euenisse credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter Tyrannum & regem. Si causam quæris, quod plerique tam male regnauerint, recte respondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim Solon apud LAERTIVM lib. 1. c. 60. Impera, vbi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, scies regere. Et ISOCRATES in Nicoc. Vbi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare. Vnde PLVTARCHVS de Agesilao prædicat, hoc ei profuisse ad rem in republica bene gerendam, venisse ad imperium non indoctum sub imperio esse. Denique & CICERO lib. 3. de LL. hoc etiam confirmat, aiens: Qui bene impe-

rat

sub Monarchiis, nec tantam inesse regnis excellentiam præ aliis rerumpublicarum formis, quam sibi suauiter fingere solent.

§. XX. Cum itaque illi ipsi, qui pro *illimitata potestate* pugnant, concedere necessum habeant, imperantem ligari *lege naturali* necessario quoque concedere debent, potestatem eius esse conclusam intra terminos *iuris naturalis*, x) adeoque illa omnia agere non posse, quæ iuri naturæ repugnant.

§. XXI.

rat, paruerit aliquando necesse est, & qui modeste paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Qui nunquam paruit, nunquam sibi limites præscribi passus est, & ita instar indomiti equi postea agit, quod exempla tot tyrannorum docent.

x) Concedit id quoque HOBBS *de ciue c. 13. §. 2.* quod officii eorum sit, *legi naturæ obedire*, ex quo recte concludit, salutem subditorum summam debere esse legem. Verum ita illimitata potestas corrumpit, vel saltem ex iniquitate imperantium ortum trahit. Vespasianus inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obstinatus erat, donec indulgentia fortunæ & prauis magistris didicit aususque est. TACITVS *lib. II. histor.* En effigiem genuinam illimitatæ potestatis a prauis magistris & iniquitate depictam! Equidem pergit HOBBS; aliud est ius imperantis, aliud officium eius; illud, quid facere possit, hoc, quid debeat, ostendit. Neque in hoc contradico, sicuti ab initio statim dictum. In eo tamen remanet cardo controuersiae, utrum potestas imperantis in doctrina de iure publico sit attemperanda magis ad officium eius, h. e. obligationem, an vero absque obligatione consideranda? Prius utique asserendum: cum enim maneat adhuc

Behmeri I. P. viii. T viii.

§. XXI. Atque in eo nunc concordant aperte sacrae litterae, quae *Deut. XVII, 14. seqq. ius regium*) plane diuersum describunt ab illo, quod habe-

vinculum humanitatis inter subditos & imperantem, potestas eius magis consideranda erit secundum obligationem *iuris naturae*. Rara quidem haec virtus imperantium, sed eo magis virgenda, ut non minus homines se, quam hominibus praesse meminerint, id quod in Traiano laudat *PLINIVS SECVNDVS in paneg. ab init.* Licet vero haec obligatio interna, & ita a ratione iusti separanda videatur; haec tamen est alius indolis, ex ipso iure naturae descendens, & ex accidenti tantum imperfecta. Bene *AUTOR tr. de gouvernement civil c. VI. §. 15.* philosophatur: *Un tel homme, quoy qu'il s'appelle Czar ou grand Seigneur, ou de quelque autre manière, qu'on voudra, est aussi bien dans l'estat de nature avec tous ceux, qui sont sous sa domination, qu'il y est avec tout le reste du genre humain.*

- 3) In alleg. textu Moses, quasi e longinquo praevidens, quod sibi populus regem sit postulaturus, regulas praescribit, quomodo iura regia esse comparata debeant. (1.) Non alium esse eligendum, quam quem Deus electurus sit. Deus voluit salutem omnium, & inprimis populi Israelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodesse volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquissimas vias thronum occupauerant, & proinde magis tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc praecauere voluit Moses. (2.) Praecipit, ne eligeretur extraneus, qui populum posset a Deo abducere, sed potius ex populo Israelitico, qui scita, populo Iudaico praescripta, sancte conseruaret & in praxin reduceret. Deinde v. 16. specialia praeccepta, tria vitia, per quae omnia regna corrumpuntur, respicientia suggeruntur, a) ne multos aleres equos ad nudam pompam: quo praecauere voluit nimiam

habetur i *Sam. VIII.*, cum hic limites potestatis exacte ponantur, ex quibus iudicari possit, an potestas *legitime* exerceatur, nec ne?

§. XXII. Hoc intuitu imperantes in sacris dicuntur *vicarii Dei*, *Sap. VI, 5. Ps. LXXXII, 6.* imo *Dei*, *Iob. X, 34. 2)*

§. XXIII.

miam potentiam ambitioni obnoxiam. β) Deinde voluptatem praecavere studuit eo praeccepto, *ne multas uxores duceret*: & denique γ) avarisiam obicem posuit eo ipso, dum vetuit, *ut argenti aurique copiam colligeret multam*, optime cognoscens, regum mores corrumpi hisce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum est. Subinde *v. 18. seqq.* limites eidem ponit, quae omnia simul ad officium regum Iudaeorum, & eorum potestatem limitatam recte referri possunt.

α) Inde etiam recte vocantur *patres patriae*, cum, iudice Cyro, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interfuit*. XENOPH. lib. 8. de instit. Cyr. ab init. Notabile exemplum est in historia Theodorici Marchionis Brandenb. adducta tom. VIII. obseru. Hall. obs. 16., qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem esset deiectus in miseriam, dixisse fertur: *Excitavi ego iram Dei adversus me, cum imposui nimium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictorem, Deus constituerat*. Longe aliter Dio, qui apud PLUTARCHVM in Dione p. 962. lib. b. tale voluit esse Dionysii regnum, in quo moderatione & iustitia velut parens praestanda benevole illi subiecti praestarent. Idem PLUTARCHVS tom. 2. Apothegm. p. 182. lib. c. refert: dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecisse Antigoni, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis habenda sunt. Tullius de se, prouocatione ad ipsum populum facta, apud

§. XXIII. Huc quoque redit intentio eorum, qui in ciuitatem coiuere, & obsequium promifere, quod non *illimitata*, sed ad salutem & tranquillitatem populi *attemperata* a) potestas esse debeat.

§. XXIV.

DIONYSIVM HALICARNASS. lib. IV. p. 239. profite-
tur, quod versetur in populo, non secus ac pater inter filios
fuert. HERODOTVS in Thalia refert, Persas dixisse,
Darium regem, quoniam res omnes quaestui habebat, &
constituit tributi ordinationem, fuisse institorem: Camby-
sem dominum, quia asper & morosus erat: Cyrum vero
patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis me-
reri studebat. Vnde & ERASMVVS de instit. princ. huc
respexit, aiens: Bonus princeps non alio animo debet esse
in suos ciues, quam bonus paterfamilias in suos domesticos.
Quid enim aliud est regnum, quam magna familia? quid
rex, nisi plurimorum pater? & LIBANIVS Orat. 12.
idem confirmat, asserens: Oportet regem patri similem
esse. Expressius SENECA lib. I. de clement. c. 14, Hoc
quod parenti, ait, etiam principi faciendum est, quem ap-
pellamus patrem patriae, non adulatione vana adducti -
patrem quidem patriae appellauimus, vt sciret datam sibi
potestatem patriam, quae est temperatissima, liberis consu-
tens, suaeque post illos ponens &c. Hinc OVIDIVS Au-
gustum eleganter admonet lib. 2. Trist.

Tu quoque cum patriae rector dicare, paterque,
Vivere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in
magno pretio habitus fuit, vt non quibusuis imperato-
ribus, sed dignis tantum tribueretur, & quidem publico
decreto, vt absoluta virtutis testimonium, teste APPIANO
lib. II. de bello ciuil. p. 715.

a) Apprime SENECA lib. I. de Clement. c. 18: Ciuium non
seruitus, sed tutela principi tradita est. Seruitus illimi-
tatam; tutela bene moderatam potestatem supponit.

b) Opti-

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans potest, quæ non aduersantur *saluti totius corporis ciuilis b)*, iuxta vulgatum: *Salus populi suprema lex esto*. Quæ autem huic aduersantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem *salus reipublicæ* sita sit, de eo quidem naturaliter ipsi imperantes iudicant: interim tamen iudicium ita comparatum esse debet, vt non primario priuata commoda quærant, sed vt toti reipublicæ quoque bene sit, *c)* in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

b) Optime CICERO lib. 8. epist. 11. ad Attic. vbi ita: vt gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic huic moderatori reipublica beata ciuium vita propofita est, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse effectorem volo. Exprefsius vero IDEM lib. I. de Offic. hoc ex doctrina Platonis illustat, aiens: Omnino, qui reipublicæ præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant, vt, quicquid agunt, ad eam referant oblii commodorum suorum; alterum, vt totum corpus reipublicæ curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deferant.

c) Equidem omnes homines ita comparati sunt, vt priuatam quærant vtilitatem: quid ergo mirandum, si etiam in imperante valeat illud TACITI: *Priuata cuique stimulatio, vile decus publicum?* Ast hoc si admittimus, non potest non respublica pessime se habere. Nam, 1.) vt ait LIVIVS lib. 20, *priuata res semper offecere officientque publicis consiliis*, & proinde recte monet CLAVDIANVS in Honor.

T 3

Can.

§. XXVI. Cum autem *salus populi* in eo consistat, vt possit ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (I.) imperanti commendata esse debet *cura circa disciplinam publicam, d)* vt
bonis

Consule cunctis,

Non tibi: nec tua te moueant, sed publica vora.

PLUTARCHVS in Galba p. 1062. idem exemplo confirmat: At Galba præ se tulerat, semper rempublicam se priuatis anteferre rationibus suis. Non itaque exemplis, sed legibus iudicandum erit. 2.) Possunt homines, qui aliis speciatim in re perfecto non sunt obligati, interesse proprium sequi, vt aliis iniuriam non faciant; principes vero sunt peculiariter per pactum, & ita lege naturali obligati, vt communis vtilitatis rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Hoc intuitu Hadrianus sæpe in senatu dixit: ita se rempublicam gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam. SPARTIANVS in Hadr. cap. 8. Denique 3.) licet nulla respublica sit, in qua priuata commoda cessent, ad minimum tamen hoc quoque curandum, ne cura salutis publicæ plane abiiciantur. Nam est non modo eius, qui sociis & ciuibus, sed etiam qui seruis, qui multis pecudibus præsit, eorum, quibus præsit, commodis vtilitatieque seruire, vt ait CICERO lib. I. ad Q. frat. I. Dum publico bene est, imperans quoque felix est: contra, si patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime prauidit SALOMO, & hunc in finem in regni sui primordiis preces vnice ad Deam fudit, vt ipsius gratia populum sibi commissum regere posset sapientia & singulari cura, i Reg. III. 7. seqq.

d) Curam circa disciplinam eo magis sibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines sunt ad vitam civilem. THEODOSIVS & VALENTINIANVS in epist. ad Cyrillum, ARICHERIO l. 1. hist. concil. gen. c. VII. 1. 2.

relata

bonis moribus imbuantur, & apti reddantur ad vitam civilem.

§. XXVII.

relata, hanc rem sibi curæ cordique esse restantur. In omnibus fere, aiunt, subditorum nostrorum commodo inrenti, unum hoc perpetuo urgemus, contendimusque sedulo, ut pie religioſeque priuatim uiuant omnes, & ut pios decet in republica versentur vniuersi. Hinc est cura circa Scholas, Ecclesias, inspectio in eos, qui Ecclesiis præſunt, & ex hac cura seu obligatione iura plura nascuntur, suo loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi possunt; multum enim in bene formatis moribus ciuium firmum esse constat. In hunc finem in pluribus rebus publicis censura morum introducta est, maxime in iis nãuis necessaria, qui pœnis nequeunt euelli, & tamen velut diutinis morbis ægra corpora ex sese gignunt, ut ait LIVIUS lib. XXIV. c. 18. De Agesilao refert XENOPHON in Orat. de illo p. m. 668, quod Graciam tunc demum potentem fore existimauerit, si Graci frugiferi essent. PLUT. in Pers. Act. IV. Sc. 4: Si incolæ bene morati sunt, pulcre munitum (oppidum) arbitror. Eundem in sensum Mæcenas ad Augustum apud DIONEM lib. 55. disseruit: Neque timueris, ne quis bene educatus institutusque consilium conuellendi status publici sit initurus, quinimo id a nulla disciplina formatis & a flagitiosis timendum est. Hi enim facillime eo adducuntur, ut turpissima & pessima quæque in se & alios statuunt. Cum itaque ab integra educatione puerorum salus reipublicæ dependeat, inuat inprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacedæmonii obseruasse leguntur apud XENOPH. de republica Spartan. Lacedæmonii, ait, vitæ inculpatæ exemplo pueros suos docebant; quod inſeqq. declarat. Ab hac cura singulari circa disciplinam & mores subditorum laudat XENOPHON lib. I. Cyropæd.

p. 3. lit. c. leges Perticas, aïens: „Legum Perticarum
 „principalis cura esse videtur, id efficere, quod bo-
 „no publico maxime conducat. Non enim inde fa-
 „ciunt initium, vnde quam plurimis in ciuitatibus le-
 „ges exordiantur. Nam pleraque ciuitates cuius
 „educandi liberos suos, qua ipsi visum ratione fuerit,
 „potestatem faciunt, atque ipsis etiam prouectiori-
 „bus viuere sui ex animi sententia permittunt. Dein-
 „de edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim
 „domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam
 „pulsset, adulterium ne committat, magistratus impe-
 „rio parere ne detrectet, atque his itidem alia con-
 „similia. Quodsi quis horum aliquid transgredia-
 „tur, pœnæ propositæ sunt. At vero Persicæ leges,
 „hoc anteuercentes, primum procurant, ne prorsus
 „eiusmodi ciues sint, qui prauî alicuius sædiue faci-
 „noris libidine ducantur. Atque hoc huiusmodi
 „quadam ratione procurant. Est apud eos forum,
 „quod liberum vocant, in quo cum regia, tum cu-
 „ria magistratuum ceteræ sunt extructæ. Hinc &
 „res venales, & nundinatores, & clamores horum
 „ac insolentia alium in locum reiectæ sunt, ne ho-
 „rum turbulenta confusio cum decore illorum ordi-
 „ne, qui sunt instituendi, permisceatur. Forum
 „hoc, ad curias situm, quatuor in partes est diuisum.
 „Earum prima pueris est attributa, puberibus altera,
 „tertia plenam adeptis ætatem viris, quarta militares
 „annos egressis. Et ex lege singuli suis in locis ad-
 „sunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri, primo
 „diluculo; seniores vero vbique commodum est ex-
 „tra statos dies, quibus oportet eos adesse. Puberes
 „etiam propter curias cum armis gymniciis exilibusue
 „dormiunt, maritis exceptis, quorum præsentia ne-
 „quidem requiritur, nisi denunciatum fuerit, vt ad-
 „sint; nec honestum, hos abesse sapius. Harum par-
 „tium cuique duodecim sunt præfides, quod Persarum
 „ratio totidem in tribus sit distincta. Præfunt autem
 „pueris delecti quidam ex senioribus, qui eos effe-
 „cturi

„Eturi quam optimos videantur. Ephebis item de vi-
 „rorum ætatis integræ numero lecti quidam, qui hos
 „redditori optimos existimentur. Viris etiam matu-
 „ræ iam ætatis præficiuntur, qui tales redditori pu-
 „tentur, vt potissimum sibi præscripta, & a magi-
 „stratu summo imperata præstent. Ne senioribus qui-
 „dem sui præfecti desunt, quippe quod his etiam qui
 „præsent, deligantur, vt & ipsi officium faciant. Ita
 „nos etiam illa commemorabimus, quæ cuilibet ætati
 „præstanda legum ex præscripto sunt, vt, qua cura
 „studioque efficiant, quo ciues optimi sint, magis
 „etiam pateat. Pueri ergo magistrorum domos fre-
 „quentando in discenda iustitia versantur, & aiunt,
 „ad hoc se non aliter itare, atque soleant apud nos,
 „qui literis operam daturi sunt. Horum autem præ-
 „sides maximam diei partem iure dicendo conterunt.
 „Nam & inter hos pueros nihilominus ac inter viros,
 „mutuæ criminum accusationes existunt furti, rapinæ,
 „vis illatæ, doli, conuitii & aliorum, quæ accusari
 „solent. In illos autem, quos intelligunt talis alicuius
 „iniuriæ reos, animaduertunt. Eos etiam ple-
 „runt, quos per iniuriam accusare comperiunt, iu-
 „dicem vero dant de illo quoque crimine, propter
 „quod inter homines odia mutua potissimum existunt,
 „quum postulationes in iudiciis de eo minime fiant,
 „nempe de ingratitude. Itaque si quem intellexe-
 „rint gratiam non referre, quum possit, in eum
 „etiam valde animaduertunt. Nam ingratos homines
 „inprimis nulla Deorum cura, nulla parentum patriæ
 „amicorum adfici arbitrantur. Quia & impudentia
 „potissimum ingratitudinem comitari creditur, quod
 „hæc vna omnium esse maxima dux ad turpissima
 „quæque videatur. Præterea pueros ad temperan-
 „tiam condocerunt. Plurimum vero ad hanc discen-
 „dam confert, quod ipsos etiam seniores toto die
 „temperanter ac moderate vitam agere vident. Ad-
 „dunt præcepta de præstanda magistratibus obedientia,
 „quam ad rem multum confert, quod & seniores enixe
 T 5 vident

§. XXVII. (II.) Facultates ciuium magis promouendæ, e) quam diminuendæ, & omni studio curandum, vt semina odii & discordiarum tollantur. f)

§. XXVIII.

„vident magistratibus obtemperare. Docent eos &
 „ventris ac potus abstinentiam, nec parum ad hoc ad-
 „fert adiumenti, tum quod seniores quoque prius ven-
 „tris causa discedere vident, quam suis a præsidibus di-
 „mittantur, tum etiam, quod apud matrem pueri non
 „pascuntur, sed apud magistrum, postquam id præfides
 „eis significant. Adferunt autem domo panes qui-
 „dam ad cibum, nassurtium vero ad obsonium, item-
 „que ampullam, vt si quis sitiât, e præterfluente
 „hauriat. Ad hæc arcum tendere, sagittis & iaculis
 „ferire discunt. Exercent autem in his se pueri vsque
 „ad sextum septimumque ac decimum ætatis annum, a
 „quo iam tempore ad ephebos abeunt, qui hoc rursum
 „modo viuunt. Decem annis postquam e pueris ex-
 „cesserunt, ad curias somnum capiunt, vt dictum est,
 „quum ciuitatis custodiendæ, tum exercendæ temperati-
 „tæ gratia: nam hæc potissimum ætatis requirere cu-
 „ram viderur. Idem interdum quoque magistratibus
 „utendos se præbent, si qua in re ipsorum opera pu-
 „blica desideretur. &c.,

e) Recte DION. HALICARNASS. lib. 2. H. R. censet, omnem ciuitatem, quæ ex multis familiis constat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis tempestatibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati se male habent.

f) Hoc imprimis in legibus attendendam. Tyrannorum est, nutrire odia ciuium, ne possint contra eos conspirare. De Juliano refert AMMIANVS MARCELLINVS l. 22. c. 7. quod studio dissensiones Christianorum aluerit,

§. XXVIII. (III.) Ab *externis hostium infultibus* legitime sunt defendendi: interim pax, quantum fieri potest, magis seruanda, quam tot subditorum sanguine paranda. g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, vt subditi *innoxia* vtantur & fruuntur *libertate*, h) quantum salus publica hoc permittit.

§. XXX. (V.) Non est extendendum imperium ad illa, quæ imperium non recipiunt, quæ magis suadenda i), quam imperanda.

§. XXXI.

rit, quod ideo, ait, agebat obstinate, dissensiones augente licentia, ne timeret vniuersam postea plebem.

g) De hoc dicetur plenius capite seq.

h) Hoc etiam agnoscit NOBBS de ciue c. 13. §. 6. ne scilicet plane in seruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam si in totam amittunt per tot legum restrictiones, maximis obnoxia est periculis respublica. Nitimur omnes in vetitum. Malam ergo est habere principem, sub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, sub quo omnia omnibus. Dio in Nerua lib. 68. Miserima erat populi Iudaici conditio sub Aegyptiorum regibus, sub quibus durissime premebantur, qui proinde in reprobum sensum dati iustissimas dabant penas. Huc pertinet etiam ambitiosa responsio Ieroboami ad populum Iudaicum 1 Reg. XII, 4. seqq. ex qua sane insignis imprudentia elucescit. Optime SENECA lib. 1. de clement. cap. 24. remissius imperanti melius paretur. E contrario nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna, vt ait CICERO lib. 2. Offic.

i) De hoc agetur cap. 10.

k) Acgre

§. XXXI. Præterea etiam restringi potest potestas imperantis per *pacta k)* inita cum subditis, tempore delati imperii, ad quæ seruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *legum fundamentalium l)*.

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt secundum illa imperans regimen instituat, quamuis subditis exinde nulum ius nascatur, exigendi *perfecte m)* id a principe, si contra faciat.

§. XXXIII.

k) Aegre hæc admittit HOBBS, putans, principem non obligari posse, cum non adsit cui obligetur; populum enim, statim ac se potestati imperantis subiicit, desinere esse *personam moralem* ait. Verum, desinit quidem populus esse *libera persona inter gentes*, cum e statu *naturali* in *ciuilem* transeat, sed inde non sequitur, populum ita fieri *non ens*, vt serui apud Romanos: manet populus *persona moralis* intuitu imperantis, sed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam rempublicam repræsentat. Sicuti vero in priuatis promissionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita semper subest conditio: *rebus sic stantibus*. *Omnia esse debent eadem*, inquit SENECA lib. IV. de benef. cap. 35, *quæ fuerant cum promitterem, vt promittentis fidem teneas*. conf. IDEM cir. l. n. 39.

l) Ex his pactis originem trahunt *leges rerumpublicarum fundamentales*, ex quibus deinceps construitur *ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspublicis eo magis excoli solet, vbi huiusmodi leges plurimæ occurrunt, vt Germani suo exemplo testantur. Hæc vbi deficiunt, solum *ius publicum vniuersale* negotia publica dirigit.

m) Non itaque cum nonnullis inferendum, ac si imperans
contra

§. XXXIII. Neque effectus *nullitatis* semper sequi potest, quia annullandi ius subditis non est relictum, *n*) quamvis successor illud recte pro nullo declarare possit, tanquam contra leges actum, siue clausula annullatoria sit adiecta, siue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quæ, *expresso pacto* stabilita, in scriptis conseruantur; sed etiam quæ antiquitus constituta per *traditionem constantem* o) ad posteros translata, & vsu con-

contra pacta agens suo imperio cadat, neque enim est, qui eum priuare possit imperio. Neque potest a subditis adigi, vt pactum seruet, sed si frangat fidem, præter tolerantiam subditis nihil superest.

n) Patet hoc per se ex defectu iuris resistendi. Aliud in *fœdere systematico*, vbi superest æqualitas inter confederatos, & ita quoque *ius resistendi*.

o) Sicuti lex quælibet, ita parum quoque ad sui naturam non præcise requirit *scripturam*. Sufficit, si aliter de eo constet, quamuis securior modus pacta seu leges fundamentales conseruandi *scriptura* sit, præsertim si pacta perpetuum sint habitura valorem, vti leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum institutorum conseruandi* est quoque *traditio* constans, si quasi de manu in manum illa a maioribus posteris tradita fuere, qualis modus tunc præsertim obtinere debuit, vbi nullus adhuc scripturæ vsus fuit, quem demum tempore Mosis cœpisse multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos serius eundem inualuisse constat, atque adeo hi leges scriptas haud agnouerunt, sed ad exemplum Lacedæmoniorum magis ea, quæ pro legibus obseruabant, *memoriæ per carmina*

man-

constanti obseruata fuere, licet *certa scriptura* non constent.

§. XXXV. Quin etiam nonnulli sunt, qui putant, per *pacta tacita* cum subditis inita posse instituta quædam determinari in republica, quæ inde colligunt, si per *longam obseruantiam* aliquid diu *eodem* semper modo obtinuit, de quo tamen merito dubito. p)

mandabant, donec, cognito vsu scripturæ, leges quædam scriberentur, quo ipso tamen omnia vetera instituta in scripturam haud fuerunt redacta, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia respexere. Inde RADEVICVS lib. I. de gest. Frider. c. 16. ait: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges sanctæ imperatorum, & vsus prædecessorum & patrum nostrorum.* Atque huiusmodi leges publicas traditas adhuc hodie in nostro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum tacitum hic supponere malint, tamen iuxta indolem rei-publicæ antiquæ Germaniæ convenientius videtur, *inflicutum expressum* ibid. supponere, licet de modo & auctore seu prima origine non semper constet; ipsa vero traditio antiqua non est modus leges eiusmodi publicas introducendi, sed *medium* tantum aliquod easdem conservandi. Vocari alias solet *das alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsherkommen*. Vnde etiam vulgo *obseruantia* nomine venit. Rectius *traditionis* voce vitur CAROLVS IV. in A. B. c. 28. §. 5. his verbis: *Ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præcesserunt feliciter, esse iugiter obseruatum.* vid. diss. de obseru. eccles. & dissert. prælimin. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.

p) Equidem illud non nego, posse etiam imperantem tacite

cite

cite suum consensum ipso facto declarare; an vero ex constanti obseruantia & exercitio se ipsum adstringere voluisse credendus sit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in posterum exercenda, illud ipsum est, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republica respectu suorum subditorum agit, ex mera libertate vel iure imperii agit. Nec credendum est, quod se facile ad certa instituta proprio Marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, qui imperant, aduersatur. Prudentia regula quandoque a principe prudente postulant, vt se ad mores subditorum suorum accommodet, quo magis amorem populi, cui præficiuntur, sibi conciliet, atque adeo instituta ab antecessoribus recepta continuet. Animos Parthorum a se alienauit Vonones, quod, repudiatis patriis moribus, secundum Romanos viueret, diuersus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quoziens per urbem incederet, læticia gestamine, fastuque erga patrias epulas. Iridebantur & Græci comites ac vilissima utensilium anulo clausa, sed prompti aditus, obuia comitas, ignota Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium prauis & honestis. TACIT. lib. 2. annal. ab init. Neutiquam tamen ex iustitiæ regulis ad hoc ipsum obstrictus erit, nec statim ex hoc vel illo ordine, ex libertate mera recepto & instituto, imperans se subditis obligasse dici potest. Loquor vero de meris subditis: alias sicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui nexu systematico vel expresso vel tacito continentur, ex diuturna & constanti obseruantia ius nasci posse, persuasissimum habeo.

PARTIS